

En lille brik i et stort spil

Englændernes angreb på Marstal i 1808

Af Karsten Hermansen

En overraskende nyhed

Det var allerede blevet mørkt lørdag den 9. april 1808, da lensgreve Frederik Ahlefeldt Laurvig nåede hjem til Tranekær Slot efter en tur til Hou på Nordlangeland. Havde han haft bare en anelse om de ventende nyheder, havde han næppe udsat sin hjemtur til efter mørkets frembrud. Der kan derfor ikke være meget tvivl om, at han blev temmelig overrasket ved meldingen om, at to engelske fregatter, som havde lagt sig i farvandet mellem Langeland og Ærø, havde sat tre barkasser – kanonbåde – i vandet og roet ind for i første omgang at tage et par jagter fra Marstals store handelsflåde. Englænderne havde haft held med at komme om bord på fartøjerne og sejle dem et stykke, men de havde jo ikke lokalkendskab til vanddybder og render, så kort tid senere stod de to stjalne skibe på grund. Det var naturligvis ikke et led i planen, og desperationen havde straks grebet de engelske søfolk, som satte ild til skibene og forlod dem. Marstallerne sendte omgående både ud for at slukke ilden på de brændende jagter, men fjenden ville ikke acceptere sit nederlag og begyndte at beskyde byen. Marstal var under angreb!

De to fjendtlige fregatter syd for Marstal som den lokale maler Hans Nielsen forestillede sig det.

Mere havde Ahlefeldt Laurvig ikke fået at vide, men det var mere end tilstrækkeligt til, at han straks fandt papir, pen og blæk frem og rapporterede nyheden til den nytiltrådte kong Frederik VI, som blot en måned inden havde afløst sin psykisk syge fader, Christian VII, på den danske trone. Lensgreven havde nemlig generalkommandoen over Langeland, Taasinge og Ærø og måtte naturligvis sørge for, at ethvert anslag mod området blev meddelt hans højeste overordnede hurtigst muligt.¹

Det store spørgsmål er så: hvorfor angreb englænderne Marstal, og hvilken betydning fik krigen 1807-1814 i det hele taget for Ærø og for det dansk-norske monarki? Ja, det er en længere historie, som udspringer af Danmarks rolle i de politiske og militære alliancer på europæisk plan. Det er med andre ord historien om den gang, Marstal blev en lille brik i et storpolitisk spil.

Florissante forudsætninger

Slutningen af 1700-tallet kaldes ofte den florissante periode, og florissant blev den først og fremmest på grund af de krige og reformer, som hele tiden gav ny næring til især den europæiske økonomi. I 1775 indledte de nordamerikanske kolonier deres løsrivelse fra Storbritannien. Med Uafhængighedserklæringen fra 1776 blev bruddet definitivt, men det hindrede ikke en krig i at udvikle sig stadig mere. Franskmandene, som også var involverede i den nordamerikanske frihedskrig, fik afgørende inspiration til deres egen revolution, da England i 1783 måtte acceptere sit nederlag i den nye verden. Europa kom derfor ikke til at vente længe på nye uroligheder, og de mellemliggende år var tilmed præget af flere truende politiske kriser, så tiden var alt andet end stabil. I 1793 erklærede den franske nationalforsamling englænderne krig, og på nær en våbenhvile i årene 1802-1803 gik revolutionskrigene lige over i Napoleonskrigene, som først fandt en afslutning i 1815.

Omverdenen forventede, at Danmark holdt sig neutral, og danskerne holdt sig klogelig til denne forventning, for det gav landet store muligheder for at lukrere på de store landes krige. Både Frankrig og England var betydelige kolonimagter, og efterspørgslen af varer fra kolonierne udløste et stort behov for neutrale skibe, som kunne foretage de nødvendige transporter. På den anden side udløste netop denne trafik en optrapning af en økonomisk krigsførelse, som udmøntede sig i talrige overgreb og opbringelser af neutrale og dermed også danske skibe.²

Marstallerne tog også del i den florissante tids økonomiske opsving, selv om Marstals skibe ikke gik i langfarten på fjerne kolonier. Det var derimod kornhandel på nordtyske havne, som optog de virksomme marstallere. Da et 50 år gammelt forbud mod indførsel af udenlandsk korn til Danmark

og Sydnorge blev ophævet i 1785, stod marstallerne straks klar til at genoptage den lønnende fart. Inden længe kunne man møde marstallere i Rostock, Stralsund, Greifswald, Wolgast, Stettin, Danzig, Elbing, Königsberg og Memel. Her købte de korn – ikke mindst rug – som blev afsat i København. Der blev også sejlet betragtelige mængder korn til Norge. Marstallernes arbejdsområde begrænsede sig imidlertid til Østersøen, og sejlads på England og fjernere europæiske lande forblev nogen tid endnu en uprøvet mulighed.³

Men økonomiens og søfartens blomstring var skrøbelig, for alt stod og faldt med den militære udvikling og de deraf følgende politiske initiativer og beslutninger.

Den franske revolution havde skabt et magttomrum, som blev udfyldt på forskellig vis, indtil den unge korsikanske general, Napoleon Bonaparte, i 1799 blev Frankrigs reelle leder. Han havde markeret sig som et militært talent ud over det sædvanlige og dertil en glødende fransk patriot og revolutionær. Han ville kunne give Frankrig ro og stabilitet, tænkte flere, og i 1799 blev han i realiteten Frankrigs leder, selv om han først fem år senere kunne krone sig selv som landets kejser.

Napoleon kunne føle sig sikker både på Frankrigs og egne vegne, men det kunne ikke dæmme op for det magtbegær, der drev ham. Han forsøgte at true britiske interesser i det østlige Middelhav

Admiral Horatio Nelson, den engelske søhelt, der stod i spidsen for englændernes angreb på København den 2. april 1801.

samtidig med, at han stræbte efter at begrænse den engelske handel med kontinentet, så våbenhvilen mellem England og Frankrig blev kun kort. I 1803 var han i færd med at planlægge en invasion af England, men englænderne havde en stærk flåde, så planerne lod sig ikke uden videre realisere.

I oktober 1805 lykkedes det den engelske admiral Nelson at ødelægge den forenede franske og spanske flåde i slaget ved Trafalgar. Dermed havde England opnået det ubestridte herredømme til søs. Frankrig og Spanien var udelukket fra havet, men til gengæld var England afskåret fra kontinentet, og det vidste Napoleon at udnytte til det yderste.⁴

Den fastlåste situation udelukkede ganske vist en egentlig konfrontation til søs, men det hindrede ingenlunde kejser Napoleon i at beherske størstedelen af Europa. Østrig blev besejret i slaget

ved Austerlitz i december 1805, hvorefter det vestlige Tyskland blev organiseret i Rhinforbundet under Napoleons ledelse. Under kampene i Jena og Auerstädt besejrede Napoleons tropper i efteråret 1806 Preussen, og Napoleon udstedte som følge heraf et dekret om en såkaldt fastlandsspærring. Ideen var i al sin enkelhed at lukke kontinentet som marked for englænderne. Alle skibe, der havde anløbet britisk havn eller var blevet undersøgt af engelske orlogsskibe, blev beslaglagt. Det siger sig selv, at ordningen stimulerede et omfattende smugleri, eftersom de britiske varer var meget eftertragtede i det øvrige Europa. Napoleon lempede derfor paradoksalt nok selv systemet ved at sælge licenser. I foråret 1807 forfulgte Napoleons tropper de russiske soldater, som var på tilbagesøgning gennem Polen, og den 14. juni fandt der et afgørende slag sted ved Friedland, som lå blot hundrede kilometer fra den russiske grænse. Det var signalet til zaren om at slutte fred.⁵

Russisk-fransk forståelse

Fredsforhandlingerne skulle foregå på neutralt område, og derfor blev Njemen-floden ud for Tilsit valgt.⁶ Den 25. juni 1807 kom zar Alexander kørende i vogn med stort følge til den ene bred, medens Napoleon ankom til den anden bred ridende i galop gennem et espalier af soldater fra sin garde. I åbne både blev de to herskere sejlet ud på en flåde midt i floden, hvor forhandlingerne skulle foregå. Hver havde fem ledsagere, men flåden var så stor, at den rummede to træpavilloner, så ledsagerne udgjorde intet problem. Problemet var til gengæld det altoverskyggende spørgsmål: hvad var betingelsen for fred? Zaren så gerne, at kongen af Preussen, Frederik Vilhelm, deltog i forhandlingerne, og Napoleon gav sig næste dag, om end uden begejstring. Af samme grund inviterede Napoleon heller ikke preusserkongen med til spisningen i Tilsit efter dagens forhandlinger.

Om Napoleon egentlig vidste, hvad han ønskede at opnå ved forhandlingerne, står hen i det uvisse. Zaren, derimod, ønskede, at Napoleon skulle indvie ham i sine overvejelser om Osmannerriget og dets mulige deling. Desuden håbede Alexander, at Preussen kunne blive genoprettet – også selv om det måtte koste en del land – for han var god ven med Preussens uheldige konge, hvis land var blevet besejret af Napoleons tropper.

Preussen genopstod rent faktisk, men i voldsomt reduceret skikkelse. Halvdelen af befolkningen og en tredjedel af landet var væk. Dertil kom, at Napoleon ikke forsøgte at skjule, at Preussens genoprettelse var hans generøse offer til den russiske zar, så ingen kunne være i tvivl om, at Napoleon indtog den stærkes rolle. Med hensyn til Middelhavet måtte Alexander love at trække sin flåde væk fra området, og alle øvrige aftaler omkring Osmannerriget bestod af diffuse forestillinger,

som i praksis ikke betød noget som helst. Langt mere interessant var det derfor, hvad parterne kunne enes om i forholdet til England.

Den 7. juli 1807 kunne de franske og russiske befuldmægtigede underskrive tre traktater. Den første var offentlig og handlede om fred og venskab. Den næste bestod af syv ledsageartikler, og den tredje og sidste var en angrebs- og forsvarsalliance.

I den officielle traktat besluttede zaren og kejseren, at Alexander skulle tilbyde sig som mægler mellem England og Frankrig. Som et led i aftalen skulle Napoleon anerkende dette under forudsætning af, at England gjorde det samme i løbet af en måned.

Uofficielt havde freden mellem England og Frankrig imidlertid skrappe vilkår, idet den skulle tage sit udgangspunkt i to centrale franske krav: at englænderne skulle give afkald på deres herredømme til søs, og at de skulle afgive alle franske, spanske og hollandske kolonier, som de havde erobret. Til gengæld ville kong George III få Hannover tilbage.

Det var betingelserne, som Alexander og Napoleon besluttede at præsentere for englænderne. Nægtede de at slutte fred på disse betingelser inden den 1. november, havde Alexander sit ultimatum klar, nemlig at Rusland ville gå sammen med Frankrig, med mindre briterne accepterede kravene senest den 1. december. Hvis det blev enden på sagen, ville Frankrig og Rusland kræve, at Danmark, Sverige og Portugal erklærede England krig, og hvis de tre lande nægtede, var de fjender af Frankrig og Rusland. Portugal og Danmark var på det tidspunkt neutrale lande, hvorimod Sverige var i krig med Frankrig. Sagde svenskerne nej til at erklære England krig, skulle Danmark erklære Sverige krig, og på denne måde forventede Napoleon at kunne nå sit mål om at lukke hele det europæiske fastland for handel med englænderne. I aftalen indgik ikke et udtrykkeligt løfte fra russisk side om at lukke af for engelske handelsskibe, men i lyset af de øvrige aftaler om at gøre fælles front mod England, var der også på dette punkt forståelse parterne imellem.

Der var ingen af de tilstedeværende på Njemen-floden, som forestillede sig, at England ville acceptere fredsbetingelserne, for kravene var ganske enkelt fuldstændig uacceptable, og derfor ville den indviklede plan, som også omfattede Danmark, med stort set 100 procents sikkerhed blive bragt til udførelse. På den anden side set var russerne ikke ubetinget begejstrede for at indlede en søkrig mod englænderne, eftersom de både i 1780 og igen i 1800 var gået foran i bestræbelserne på at opretholde de neutrale landes rettigheder på havet og så sent som i 1801 havde accepteret Englands opfattelse af neutrale landes rettigheder til søs i den engelsk-russiske konvention af 17. juni 1801.

Men hvad enten russerne tøvede eller ej, så var det en kendsgerning, at Frankrig og Rusland nu havde lagt en fælles plan, og offeret var klart og utvetydigt England.⁷

Den russiske zar Alexander og Frankrigs kejser Napoleon.

Danmarks neutralitet falder

For at ramme England måtte Portugal, Sverige og Danmark imidlertid rammes først. England var målet, men de øvrige lande var midlet.

For Danmarks vedkommende havde det i efterhånden flere år stået klart, at tiden var løbet fra de store erobringskrige, men det forhindrede jo ikke andre i at have ambitioner om at erobre noget fra Danmark. Den væsentligste trussel kom fra Sverige, som gerne så Norge skilt fra Danmark og i stedet sat under svensk styre. Svenskerne havde deres gode grunde til den lidet nabovenlige ambition, eftersom de var presset af deres store russiske nabo i øst.

Styrkeforholdet mellem nabolandene var altså hårfint, og det gjaldt om at holde balancen. For at kunne modstå et svensk angreb og for at sikre trafikken til Norge havde Danmark derfor en flåde, der var større end svenskernes. Siden 1773 havde Danmark og Rusland haft en aftale om at hjælpe hinanden i tilfælde af et svensk angreb, men da størrelsesforholdet var musens over for elefanten, var Danmark langt hen ad vejen gjort til Ruslands lydige lillebror. Af samme grund havde Danmark været nødt til at acceptere russernes neutralitetsforbund i 1780 og i 1800, men offeret havde været til at leve med, da det rent økonomisk skæppede godt i kassen at være neutral, når England og Frankrig krigedes, for så overgik den franske handel til de neutrale lande og forgyldte blandt andet de københavnske købmænd. Hvad den danske regering nok bare havde glemt at tænke helt igennem var, at englænderne selvfølgelig nok kunne gennemskue den trussel, der lå gemt i det russiske neutralitetsforbund i 1800, og det måtte København bøde for ved slaget på reden den 2. april 1801.

Da admiral Nelson og hans flåde var borte, erkendte regeringen, at når det gjaldt England og søhandel, så var der brug for større forsigtighed i fremtiden.

I årene efter 1801 havde der ved flere lejligheder været brug for diplomatisk sans, når Danmark skulle begå sig mellem Europas stormagter. Da Napoleon besatte kurfyrstendømmet Hannover i 1803 var franskmændene pludselig kommet ubehageligt nær ved Holstens grænse, og de danske landstyrker var slet ikke rustet til opgaven, hvis situationen skulle udvikle sig til et fransk angreb. I Østersøen var både Rusland og Preussen optaget af at etablere et samarbejde med Danmark, i fald området blev truet eller direkte angrebet af Napoleon. Men alle udenlandske tilnærmelser havde været på et niveau, som Danmark kunne styre uden om, og den danske neutralitet havde dermed kunnet opretholdes. For at tilfredsstille russerne og preusserne var der ganske vist blevet samlet 20.000 soldater i Holsten under kronprins Frederiks ledelse i Kiel, men dette militære skridt var ikke taget som led i en egentlig udenrigspolitisk aftale med de to store Østersølande.⁸

Efter freden i Tilsit 1807 stod Danmark ved en skillevej. Der var to veje at gå, men ingen udvej. En alliance med England ville udsætte Danmark for Napoleons tropper, og det ville ikke vare ret længe, før Jylland var tabt. Monarkiet ville vakle, og landet kunne snart være udslettet fra Europakortet. Russerne samarbejdede fra tid til anden med Napoleon, og gik Napoleon ind i Danmark, kunne man frygte, at russerne ville bakke op, for så kunne de måske få grønt lys til at erobre Finland, medens svenskerne efterfølgende kunne blive godtgjort med dansk territorium i form af Norge.

En alliance med Frankrig ville være døden for den florissante handel. Englænderne ville opbringe danske skibe i hobetal, og konkurserne ville følge på stribe. Slaget på reden i 1801 havde givet et umisforståeligt signal om de potentielle vilkår.

Englænderne havde længe kunnet læse skriften på væggen. Uanset hvordan situationen udviklede sig, ville der komme et øjeblik, hvor Danmark var nødt til at bekende udenrigspolitisk kulør, men tidspunktet blev udsat og udsat. Engelske henvendelser i efteråret 1806 havde fået Danmark til at meddele, at hvis Napoleon forlangte de danske havne lukkede for engelske skibe, ja så ville England være en naturlig forbundsfælle for Danmark. Men den britiske regering vidste jo udmærket, hvor langt de danske magtmuligheder rakte, hvis det blev alvor. Og adgangen til de baltiske markeder i Østersøen var livsvigtig for englænderne, så Danmark var under skærpet opsyn.

I maj 1807 forlød det, at den danske flåde var udrustet og gjort sejlklar. Det kom den engelske regering for øre via diplomaten Lord Pembroke, som opholdt sig i København på dette tidspunkt. Hidtil havde englænderne kun hørt, at den danske flåde var aftaklet, så de nye aktiviteter måtte

betyde, at danskerne var gået i forbund med Napoleon, konkluderede briterne. Tiden var dog ikke inde til et angreb endnu, men situationen blev skærpet ikke så lidt, da en britisk agent i Le Havre kunne fortælle, at Napoleon nu planlagde at invadere Holsten og ville kræve den danske flåde udleveret til brug for et fransk angreb på Irland. Nogenlunde samtidig gik der rygter om, at engelske skibe blev holdt ude fra holstenske havne, så den engelske udenrigsminister George Canning havde hørt nok. Bægeret var fuldt, og den 18. juli gav han den engelske flåde ordre til at gøre sig klar til afsejling. For at lukke af for enhver kommunikationsmulighed blev alle engelske havne hermetisk lukkede. Intet skib – stort eller lille – kunne anløbe eller afsejle nogen engelsk havn fra den 22. juli og indtil den 31. juli, da de engelske flådefartøjer havde været i søen fem dage. Ingen anede noget i Danmark, men den 8. august lå 22 engelske lineskibe, 12 fregatter, en del mindre skibe og et større antal troppetransportskibe opankret i Øresund – klar til angreb. Hvad englænderne imidlertid ikke vidste noget om var, at alle de udslagsgivende rygter om Danmarks gøren og laden var det rene opspind. Man fristes til at tro, at udenrigsminister Canning bare ikke hæftede sig ved efterretningernes troværdighed, da det hele egentlig svarede lidt for godt til englændernes forventninger.

Flåden afsejler. Skitse af Christian Mølsted. (Orlogsmuseet).

Englænderne forlangte ikke at få den danske flåde, men krævede derimod råderetten. Sagde Danmark nej, ville landet blive belejret og hovedstaden bombarderet. Under de diplomatiske forviklinger, der udspillede sig i de følgende dage, glemte kronprins Frederik under sit korte ophold i København – han havde ellers taget fast ophold i det militære hovedkvarter i Kiel – at meddele, at den danske flåde skulle ødelægges, så den ikke kunne falde i hænderne på fjenden. Den 72-årige generalmajor Peymann, som stod i spidsen for Københavns forsvar, satte ikke på eget initiativ ild til flåden, og da den engelske frist på otte dage var gået, gik de engelske tropper i land ved Vedbæk den 16. august

1807. Den 2. september tog englænderne fat på bombardementet af København, og tre dage senere var store dele af byen jævnet med jorden. Den 20. oktober sejlede de første 100 skibe nordover gennem Øresund, og næste dag fulgte den engelske hovedstyrke på 80 skibe og 243 transportfartøjer. Den svenske konge var ligefrem taget til Helsingborg for at betragte skuet og nyde arvefjendens ydmygelse. Danmarks stolthed var knust!⁹

Københavns bombardement var på mange måder en uretfærdighed, for selv om danskerne havde lukreret på neutraliteten og måske netop derved provokeret de større lande i nabolaget, havde den danske politik dog først og fremmest været forsigtighedens. Orlogsskibene var jo netop ikke blevet udrustede i foråret 1807, og den danske regering havde – trods stigende pres fra både England og Frankrig – evnet at holde fast på neutraliteten. Men det hjalp alt sammen ingenting, for geografisk set lå Danmark som en prop i en flaske, og englænderne ville ikke have handelsmæssige flaskehalsproblemer, når de skulle handle korn, tømmer, tjære og tovværk med de baltiske lande. Napoleons fastlandsspærring siden 1806 mod britiske skibes anløb på det europæiske kontinent var besværlig nok endda.

Den store danske orlogsflåde, som først og fremmest var etableret for at holde svenskerne fra livet, var for farlig for England at have liggende i København. Ikke fordi Danmark i sig selv kunne udgøre nogen trussel mod det britiske imperium, men fordi flåden kunne falde i de forkerte hænder, altså Napoleons.¹⁰

Endelig hører det med til historien, at englænderne ikke havde tid til at vente på, at tingene udviklede sig. Vinteren stod nemlig for døren, og længere end til oktober eller november kunne krigsskibene ikke blive i de nordlige farvande. Sagen måtte derfor have en hurtig afgørelse.¹¹

Danmark var altså ikke fjenden, men derimod en lus mellem to negle. Derfor er angrebet på København da også blevet kaldt et venskabeligt bombardement og en præventiv krig, selv om det både i øjeblikket og i det længere perspektiv kostede Danmark ufatteligt dyrt.

Da den engelske flåde havde forladt København med sit rov, var tiden inde til at vælge side. Og valget var let, for man kunne naturligvis ikke slutte sig til England, som med sit altødelæggende bombardement havde sat København i brand og stjålet landets samlede flåde på nær de skibe, der ikke var hjemme. Alliancen kunne derfor kun indgås med Napoleon, som var villig til at garantere helstatens selvstændighed og en generobring af flåden. Alliancetraktaten blev indgået den 31. oktober 1807, og dermed var Danmark ikke alene en del af Napoleons fastlandsspærring, men Danmark skulle også gå med ham i hans krig mod England.

*Frederik VI (1768-1839),
Danmarks konge fra 1808.*

Kronprins Frederik vidste, hvad han gjorde, da han skrev under på traktaten. Uden Frankrigs støtte havde Danmark ikke en chance, og af samme grund forblev Frederik VI loyalt ved Napoleons side lige til den bitre ende, eftersom et aftalebrud med usvigelig sikkerhed ville have udslettet helstaten.

Den blomstrende handel visnede, og Danmark blev som en fredløs på det hav, der havde tjent landet så godt i de nu forgangne florissante år.¹²

Ind i Napoleonskrigen

Det var langt hen på efteråret, da Danmark allierede sig med Napoleon, og på det tidspunkt var de engelske orlogsskibe sejlet hjem til England i vinterhavn. Selv om briternes svar på den danske krigserklæring kom den 4. november 1807, blev den danske indenrigsfart derfor skånet, indtil isen var væk i foråret 1808. Men så var freden også forbi. Englænderne dukkede op alle vegne – enten i krigsskibe eller i kaperskibe – og transporten af varer blev pludselig meget kompliceret. Mange danske søfartsbyer måtte betale en høj pris, når deres flåde svandt ind som følge af opbringelser og forlis, hvis et jagtet fartøj var kommet for tæt ind under land. På den anden side set var der gode muligheder for at advare skibene, og ved de mange batterier, der skød op langs kysterne, kunne skibene søge dækning. Flådens kanonbåde kunne yde beskyttelse på særligt udsatte vandveje, så skibene i de indre danske farvande var trods alt ikke fuldstændig prisgivet.

Værre var det for den del af den danske handelsflåde, der besejlede europæiske havne og Middelhavet. De blev opbragt i større stil. Koloniskibene til Dansk Vestindien blev gjort til priser og prisedømt, medens kolonierne blev inddraget som en del af det britiske koloniimperium under

krigen. Det gav de danske plantageejere adgang til det store britiske marked, men derudover vakte øernes besættelse langt fra nogen form for dansk begejstring. Også de to danske kolonier Trankebar og Serampore i Indien blev besat af englænderne i 1808. Koloniskibene forsvandt, og ingen kunne være i tvivl om, at Danmark var i krig.¹³

Briterne var dog ikke helt hjerteløse. De tillod farten på de nordatlantiske øer, så hverken Grønland, Island eller Færøerne skulle lide under krigstilstanden. Men historien om de humane englændere slutter ikke her, for der var selvfølgelig en mindre, men dog ikke ubetydelig detalje: skibene skulle købe britiske licenser for at opretholde trafikken, og dermed fik den engelske imødekommenhed en passende økonomisk refusion.¹⁴

Også Marstal mærkede krigen, men de 23 Marstalskibe, som i midten af august 1807 var på vej med korn til Norge, var heldige, for de nåede at vende om, da de blev klar over, at englænderne havde spærret Storebælt.¹⁵

Men én ting var sejladserne, en anden var beboernes sikkerhed. Danmark var i krig, og København havde for længst mærket, hvad dét betød. Men hvem sagde, at englænderne ville nøjes med at ramme hovedstaden? Hvor var der sikkert og hvor længe? Alle måtte forberede sig på krigstider – også på Ærø, som i militær henseende var regnet som en del af Danmark, selv om øen – bortset fra kirke- og skoleforhold – var en fuldgyldig del af hertugdømmet Slesvig.

Endnu inden bomberegningen over København var faldet, blev lensgreve Ahlefeldt Laurvig på Tranekær Slot – i sin egenskab af generalmajor for Langeland, Taasinge og Ærø – delagtiggjort i den nye landfoged Peder Bogislaus Carstens' bekymringer på Ærøs vegne. Frygten skyldtes først og fremmest, at der ikke længere var håb om at have regulære tropper på øen. Det havde skabt en generel modløshed og frygt blandt ærøboerne – og ikke uden grund. Risikoen for, at fjenden ville tvinge øen til at være del af en kommunikationsforbindelse til Sjælland, var nærliggende, og blev situationen pludselig en realitet, ja så havde man kun en håndfuld landeværnsfolk af reserven at slå sin lid til. Det var alt andet end beroligende, og fornemmelsen blev kun skærpet af, at der for nylig var dukket en fjendtlig brig op ud for Marstal. Den var kommet faretruende nær, men der var ikke sket noget. Alligevel gav det en sær fornemmelse af at blive betragtet og overvåget. Hvornår marcherer de engelske tropper hen over øen og rejser videre om bord på skibene fra Marstal, spurgte Carstens sig selv.

Klokken tre natten til den 1. september 1807 var et ukendt skib på vej ind ved Voderup. Vagterne inde på land kunne se et lys, som snart blev til tre. Det så ud som om, der blev sat joller i vandet med mandskab, og det var tilstrækkeligt til at slå alarm. Der blev sat ild til den nærmeste bavn, og

snart brændte alle øens bavne, og kirkeklokkerne, som landfogeden kun tillod at bruge som stormklokker, ringede og meldte om fare. Snart var landeværnsfolkene og det nyetablerede borgerkompagni på vej til deres mødesteder for at stå kystmilitsten bi i den kritiske situation. Men ved daggry havde fartøjet atter begivet sig til søs og var næsten ikke at se inde fra land. Det var altså falsk alarm – heldigvis – men det havde med al ønskelig tydelighed bevist ærøboernes patriotiske sindelag, når det gjaldt.

Kystmilitsten var inddelt i fire delinger. De fire befalingsmænd disponerede over 813 mand, som var fordelt over hele øen, om end midt- og vestøen var en smule bedre udrustet end den østlige ende. Kirkeinspektør Ove Fabricius på Søbygaard var befalingsmand for 227 mand på Vestærø. Deres samlingssted var naturligt nok Søbygaard. Møller Thomas Clausen fra Ærøskøbing stod i spidsen for 202 mand, som skulle mødes på området med det pudsige navn Spegesilden vest for Vindeballe. Hans Andersen på Gravendal havde med 283 mand den største deling, og hele denne store flok havde samlingssted ved krydset mellem Store Rise og Dunkær. Endelig var der Berthel Weber, som var møller i Marstal. Han havde den mindste deling på 101 mand, som skulle møde ved møllen i Marstal.

Landfoged Carstens rapporterede alt dette til generalmajoren på Tranekær Slot den 1. september 1807.¹⁶ Carstens havde tydeligvis sine bekymringer, og det forstår man godt. Især ved tanken om det, som han på det tidspunkt ikke kunne vide, nemlig at København blot et døgn senere stod i flammer.

Og uroen blev siddende i kroppen på ærøboerne. Nogle dage senere blev der nemlig tæt ved kysten observeret et par danske jagter, som meget beroligende snart skulle vise sig at være fra Marstal. Endnu et par dage senere satte englænderne ild til et – muligvis hollandsk – skib, som kort efter drev i land som vrage, og i farvandet mellem Als og Ærø lå der i lang tid to brigger og spærrede vandvejen mellem øerne. Men onsdag den 7. oktober var de pludselig væk, vejen til Als var atter farbar, og der dukkede ikke andre fjendtlige skibe op.¹⁷ Englænderne var gået i vinterhavn.

Panikken bredte sig ikke desto mindre stille og roligt, for hvad ville der ske, når isen brød op, og englænderne vendte tilbage?

Den 2. januar 1808 satte den 44-årige stadskasserer i Ærøskøbing, Ernst Wilhelm Martensen, sig til skrivepulten og skrev til lensgreve Ahlefeldt Laurvig. Han havde sine helt egne grunde til at nære en vis bekymring for fremtiden, for da landfogeden i slutningen af august 1807 havde samlet købingsboerne og oprettet et borgerkompagni, var Martensen blevet udpeget til kompagniets kaptajn. Selv om Martensen uden videre kunne få øje på adskillige andre, som kunne varetage

denne opgave langt bedre end han, var der ikke noget at gøre. Carstens havde truffet sin beslutning, og den måtte Martensen acceptere. Til gengæld bad han om en skriftlig instruktion, så han vidste, hvad hans rettigheder og ikke mindst pligter var. Der havde jo aldrig tidligere eksisteret et borgerkompagni, og det var kun de færreste, der havde prøvet at stå under militærkommando, så der var i allerhøjeste grad brug for en præcisering af opgaven. Tanken om at forvolde skade på sine medborgere, var det værste for Martensen, som ikke var født i byen, men havde boet og levet der i 25 år. Han ville desuden nødig bringes i et modsætningsforhold til byens øvrige borgere, men det var faktisk uundgåeligt, for han havde allerede oplevet misfornøjelse blandt folk, og det havde forårsaget stor skade i hans virke. Derfor var det så vigtigt, at lensgreven på Tranekær sendte ham en skriftlig instruktion om opgaven som kaptajn for borgerkompagniet.¹⁸

Medens stadskasserer Martensen var bekymret for sit eget skind, var hans medborger, landfoged Carstens, i de samme dage optaget af de større linier, nemlig hvordan Ærø og ærøboerne kunne sikre sig. Der var indkommet en række patriotiske bidrag til bygning af en kanonchalup, og det samlede beløb var nået op på 559 rigsdaler. Men der var brug for mere, for Carstens var helt klar over, at et tab af den ærøske flåde ville bringe alle øens indbyggere til tiggerstaven. Hvordan skal vi holde et angreb tilbage uden kanoner og med en generel ringe bevæbning, spurgte han lensgreve Ahlefeldt Laurvig, der i sin egenskab af generalkommando måtte lægge øre til bekymringerne hver gang. Og Carstens svarede selv: folkene måtte trænes i våbenbrug.¹⁹

Carstens var heldigvis ikke ene om at kunne se situationens alvor. Ahlefeldt Laurvig var helt enig i vurderingen og lod den blive bekendt på højere sted. Ærø var vitterlig en vigtig ø i strategisk henseende. En fjendtlig besættelse ville med lethed kunne spærre for kommunikationen mellem Holsten og Danmarks øer, men samtidig kunne øen også levere levnedsmidler, forfriskninger og vand samt rolige forhold til pleje af syge og sårede. Lensgreven var ikke i tvivl om, at disse muligheder stod lysende klare for fjenden, som derfor måtte forventes at forsøge at erobre øen.

Det tjente vel egentlig ikke til ærøboernes ære, at den merkantilistiske ånd og tankegang var fremherskende, medens patriotismen lod noget tilbage at ønske. Men man måtte respektere befolkningens flid og ihærdighed. Den væsentligste frugt af ærøboernes arbejdsomhed var flåden på næsten 300 skibe, og tabet af disse skibe ville ruinere den ellers velhavende ø, pointerede lensgreven over for kongen og kronprinsen og fortsatte: ”*hvorfor alt mueligt maae anvendes for at see dem conserverede*”. Men et ordentligt forsvar lod sig ikke uden videre gøre, for der var et alvorligt militært problem, som stod i vejen: Ærøs øverstkommanderende, grenaderkaptajn von Schepelern af andet Jyske Regiment, kunne ikke enes med hverken øvrigheden eller befolkningen.

Tranekærgrevens ønske var derfor, at von Schepelern kunne blive afløst af en anden officer, som kunne lede øens bevæbning. Desuden ansøgte Ahlefeldt Laurvig om anlæg af et batteri øst for Graasten, så man bedre kunne forsvare den smalle vandvej, der gik tværs gennem Ærø og delte øen i to. Endelig var der brug for to kanonbåde i Marstal og lige så mange i Ærøskøbing, så der var et ordentligt beredskab, når fjenden gik til angreb. ”*Naar dette underdanigst ansøgte naadigst bliver bevilget, haaber jeg at conservere Hans Majestæt Øen*”, sluttede lensgreven uden at love for meget.²⁰

Og det var givetvis klogt ikke at udstede garantier, for i begyndelsen af februar var øens forsvar pludselig svækket på grund af uenighed mellem amtsforvalter Hennings og hr. Langeland, som var chef for hestetropperne. Der havde efterfølgende været en del afgang af soldater, men som tiderne var, måtte folkene skyndsomst erstattes, da Ærøs flade land var umuligt at forsvare uden et kavaleri.²¹

Mere positivt var det, at Ahlefeldt Laurvig samme dag – den 6. februar 1808 – kunne meddele landfoged Carstens, at lensgrevens rejse til København havde fået et godt udfald, idet kronprinsen havde bifaldet lensgrevens forslag til Ærøs sikring. Den stridbare kommandant von Schepelern ville blive udskiftet med en ældre officer, og en ingeniør-løjtnant skulle tage sig af Graastens forsvar og sørge for kanonbåde – begge dele under lensgrevens overopsyn. Sidst, men ikke mindst, fik ærøboerne tilladelse til at sejle alle øens skibe ned i Kiels havn på betingelse af, at alle skipperne returnerede til øen, når skibene var nået til Kiel. Ellers blev skibene konfiskeret. At efterlade nogle få mænd, der kunne holde vagt ved den store Ærøflåde i Kielerhavnen, var dog helt i orden.²²

I de sidste dage af februar kom der imidlertid kontraordre. Alle lastede Ærøskibe skulle øjeblikkeligt og for egen regning udlosses. Når alt kornet var opgjort, skulle der udarbejdes en liste med angivelse af øens samlede behov for kornforråd. Herefter skulle skibene i havnene i Søby, Ærøskøbing og Marstal udrustes med vagter, ligeledes for skippernes egen regning. Ordren var naturligvis udsprunget af en lokal frygt for manglende forsyninger i det øjeblik, øens handelsflåde blev ført bort til Holsten, men det var ikke alle, der forstod, hvorfor der skulle tages hensyn til almenvellet. Skipper Hans Hansen Nissen blev arresteret, da han ikke ville udstede en kvittering på sin ladning, og Christen Nissen fra Marstal ønskede Ahlefeldt Laurvigs kvittering på, at lensgreven havde købt kornladningen. Lensgreven bevarede imidlertid roen og svarede blot, at med den indstilling blev han smidt ud ad vinduet, hvis han ikke rettede sig.²³

På hele øen var våbentræning vigtig, og i Marstal måtte borgerkompagniet under sin nye leder, løjtnant Faber,²⁴ få skarpe patroner til de udleverede geværer, hvorimod alle uden et kongeligt

gevær selv måtte skaffe sig såvel pulver som kugler. Ærøskøbings flåde blev sejlet til Svendborg, og dermed var det kun skibene fra Marstal, der kunne varetage transportopgaver. Den 11. marts 1808 gav Ahlefeldt Laurvig besked om, at de sejlklaare skibe i Marstal skulle sejle til Rudkøbing og sejle kongeligt korn til Lolland og Falster. Fragten var 16 skilling pr. tons havre og 24 for hvede og rug.²⁵

Det var i sig selv ikke noget problem, at der igen var åbnet for udførsel fra øen, men kornbeholdningerne skulle altså fastholdes. Skibene måtte derfor hver gang kontrolleres inden afsejling; ellers ville der hurtigt kunne udvikle sig smuglervirksomhed. Til det ærøske rytterkorps lå der 200 tons havre klar til afhentning i Ristinge, så behovet for skibe til søtransport var åbenlyst til stede.²⁶

Men det var ikke nok at fjerne de ærøske skibe, hvis fjenden skulle holdes borte. Der skulle mere til. Ahlefeldt Laurvig planlagde at bygge batterianlæg og skanser på Langeland og Ærø – ved Graasten og Trappeskov – og ideen blev godt modtaget i hovedkvarteret i København, hvor der imidlertid ikke var nogle kanoner at få. De skulle skaffes lokalt, og netop den begrænsning kunne godt blive afgørende for, hvor mange batterier, der skulle opføres, for de ubevæbnede batterier var jo lette at tage af fjenden, og så var anlæggene ikke længere en tryghedsfaktor, men en sikkerhedsrisiko. Sådan så hovedkvarteret i det mindste på sagen, og det var nok ikke helt forkert. Desuden blev det fra centralt hold vurderet som værende meget vigtigt at få et par trepundskanoner til Ærø, og de kunne måske skaffes fra Rendsborg. Feltmarskal, landgreve Carl var i hvert fald allerede blevet forespurgt og bedt om at tænke på Ærø, hvis der skulle være et par kanoner til overs.²⁷

Ærøs strategiske betydning blev altså ikke overset i hovedkvarteret i København, og det var jo i sig selv betryggende at vide, men om det var tilstrækkeligt, er en anden sag. Det var nu midt i marts, og fjenden kunne ikke være langt borte.

I slutningen af marts 1808 afløste hr. Langeland kaptajn Krabbe som leder af det ærøske auksiliærkompagni, der var oprettet af den langelandske infanteribataljon, som i øvrigt bestod af fire kompagnier på Langeland og et på Taasinge. Kompagniet var på det tidspunkt bevæbnet med 86 geværer med bajonetter, to skarpskyttegeværer, to sabler til underofficererne og 240 skarpe patroner. Det rakte imidlertid ikke langt, da der forståeligt nok var brug for 120 geværer til 120 mand. Men det var ikke det eneste problem, hr. Langeland havde pådraget sig. I forbindelse med landeværnets nedlæggelse, som var foretaget efter en forordning af 25. februar 1808, blev der nemlig lagt op til, at kompagnierne skulle øges til 200 mand. Det ærøske kompagni skulle altså

forøges væsentligt, men blandt folkene på listen var der – ifølge hr. Langeland – mange, der end ikke evnede at kaste geværet op på skulderen. Oven i dette problem havde 45 musketerer ved Langelands tiltræden erklæret sig syge, men da Langeland havde frasorteret alle, der kunne gå bare nogenlunde og røre armene, og fysikus Møller havde set på de øvrige, var der dog kun fem musketerer tilbage, som var helt ubrugelige.

Det var uden tvivl mandskabssituationen, der lå i baghovedet på generalmajoren på Tranekær Slot, da han den 25. marts 1808 tillod, at de ærøske rekrutter blev på øen og fik deres uddannelse der. Det var ganske enkelt svært at skaffe folk i de dage, og ingen kunne undværes.²⁸

Selv om nyheden om den tragiske begivenhed ikke var nået til Ærø i slutningen af marts, viser tabet af det eneste tilbageværende danske linieskib PRINDS CHRISTIAN FREDERIK – som havde været i Norge, da englænderne havde stjålet flåden i efteråret 1807 – at der var grund til tage krigstilstanden endog meget alvorligt. Linieskibet havde til opgave at beskytte transporterne af spanske og franske soldater til Sjælland. Under arbejdet den 22. marts 1808 dukkede tre engelske fregatter op ved Sjællands Odde, og efter en hård og ulige kamp måtte danskerne se det uundgåelige nederlag i øjnene. Blandt de 69 faldne var den velkendte søhelt Peter Willemoes, en blot 24-årig premierløjtnant, som i øvrigt havde fået leveret ærøsk ankertov til en transportbåd i begyndelsen af januar 1808.²⁹

Krudt, kugler og fremmede tropper

Lørdag eftermiddag den 9. april 1808 blev alle marstalleres værste anelser til virkelighed, da to engelske fregatter lagde sig i Marstal Bugt mellem Ærø og Langeland. Det var i sig selv ikke uhørt, men det blev det, da det lykkedes englænderne ved hjælp af tre barkasser at tage to jagter fra Marstal. De to skibe skulle bortføres, men foretagendet stoppede brat, da jagterne gik på grund. I stedet satte englænderne ild til de to skibe og forlod dem, medens marstallerne var på vej ud i både for at slukke ilden. Der var måske nogle, der troede, at problemet dermed var løst, men de tog grueligt fejl, for en times tid senere var de engelske fregatter kommet tættere på og begyndte at beskyde byen. Beskydningen var en katastrofe, for der lå på det tidspunkt omkring 50 fartøjer oplagt – godt en trediedel af byens flåde – og blev skibene ødelagt, var også Marstal knust.³⁰

Medens kanontordenen buldrede faretruende i og omkring Marstal, tog en del af befolkningen flugten ud af byen. Men ikke alle. Rygter vil vide, at skipper Klaus Madsens Ane Sofie fik et gevaldigt chok, da der midt under madlavningen fløj en ottepunds kanonkugle ind gennem køkkenvinduet i hendes hus i Korsgade 3. Bortset fra denne dramatiske oplevelse, blev skaderne

lykkeligvis ret begrænsede. Der blev sendt godt 20 kanonkugler mod byen, men præcis hvor mange fortaber sig i krudtrøgen.

Tranekier Slot d. 9. Apr. 1808.
 Allerunderdanigste Rapport.

Ligesom jeg i Natt kom fra Hou beholdt jeg Meldinger fra Fakkebjerg og Ristinge at tvende fiendlige Fregatter havde lagt sig imellem Langeland og Ærrøe. De sadte tre Barcasser ud og tog tvende Jagter ved Marstall som de vilde føre bort med sig mens løb strax paa Grund hvorpaa de satte Ild paa Skibene og forlod samme. Fra Marstall af gik strax Baade ud som slukkede Ilden, hvorpaa Fienden begyndte at beskyde Byen.

Satta er foreløbig alt hvad jeg allerunderdanigst kan melde, da ingen Rapport fra Ærrøe endnu er indtruffen.

Allerunderdanigst og troe
 O. S.

Tranekier Slot d. 9. Apr. 1808.

Allerunderdanigste Rapport.

Ligesom jeg i Natt kom fra Hou beholdt jeg Meldinger fra Fakkebjerg og Ristinge at tvende fiendlige Fregatter havde lagt sig imellem Langeland og Ærrøe. De sadte tre Barcasser ud og tog tvende Jagter ved Marstall som de vilde føre bort med sig mens løb strax paa Grund hvorpaa de satte Ild paa Skibene og forlod samme. Fra Marstall af gik strax Baade ud som slukkede Ilden, hvorpaa Fienden begyndte at beskyde Byen.

Dette er foreløbig alt hvad jeg allerunderdanigst kan melde, da ingen Rapport fra Ærrøe endnu er indtruffen. –

Allerunderdanigst og troe A[hlefeldt] L[aurvig].

Næste dag var alt roligt, men den rystelse, som havde ramt hele byen, bevirkede blandt andet, at Palmesøndagsgudstjenesten blev aflyst.³¹ Faren var nemlig ingenlunde drevet over. De to engelske fregatter lå stadig i farvandet mellem Ærø og Langeland, og hver dag forsøgte de ved hjælp af deres kanonbåde at sabotere og erobre noget. En båd fra Bagenkop blev taget, da ejeren havde været skødesløs med bådens sikkerhed, selv om han var blevet advaret af den søndre kommando på Langeland. Fregatterne så også ud til at nære en særlig interesse for Strynø, hvorfor de danske kanonchalupper omgående blev beordret til Svendborg for at afvente leveringen af de helt nødvendige kanoner til områdets forsvar. På Ærø sukkede indbyggerne over fraværet af kanoner. Landgreve Carl havde endnu ikke reageret på det danske hovedkvarters opfordring til at sende trepunds kanoner til øen, men på alle andre områder var såvel Ærø som Langeland i højeste beredskab. Den 15. april lagde en fjendtlig

brig sig ud for Spodsbjerg, men transporten over bæltet fortsatte ufortrødent. De to engelske fregatter mellem Langeland og Ærø var der stadig, så området var under fjendtlig bevogtning. Den hollandske minister Chevallier de Meinert kom to dage i træk til lensgreve Ahlefeldt Laurvig for at få garanti for en sikker rejse over Storebælt. Greven svarede som sandt var, at rejsen sikkert blev god, men garantier kunne han ikke stille og pegede ud af vinduet, hvorfra de to mænd tydeligt kunne se den fjendtlige krydser ligge. En fransk general i hollandsk tjeneste dukkede op hos lensgreven i samme ærinde, men han blev til klokken ni om aftenen, hvorefter greven fulgte ham ned til stranden og sendte ham af sted i ly af mørket.³²

Lensgreven havde travlt, men det var han ikke ene om. Løjtnant Diogenes

Korsgade set mod øst. I Korsgade 3 (andet hus fra venstre) blev madlavningen forstyrret, da der fløj en kugle ind ad køkkenvinduet.

arbejdede dag og nat for at få batteriet i Spodsbjerg færdigt, men det tog sin tid, inden både batteriet og palisaden stod klar i slutningen af april. På Ærø manglede der heste til at trække ammunitionsvognene og de to holstenske sekspunds kanoner, som omsider ankom omkring den 20. april. Uheldigvis måtte de først gennemgå en reparation, inden hjulene fungerede. Til gengæld vurderede lensgreven, at kaptajn von Schepelern havde for mange folk til betjening af de to kanoner. Otte mand til hver kanon måtte være nok, men von Schepelern havde udskrevet ikke mindre end 28 til opgaven.³³

Alt mandskab skulle udnyttes bedst muligt, for der var ikke for meget. De næste uger forløb ganske vist uden dramatiske begivenheder af nogen art, men det betød jo ikke, at der var fred og ingen fare. Netop derfor blev grenaderkompagniet af det fynske infanteriregiment via Als flyttet til Ærø den 24. maj, og kaptajn von Schepelern skulle tage sig af indkvarteringen.³⁴

Den 25. april 1808 blev bataljonen "de Catalogna" forlagt fra Fyn til Langeland, og derfra blev 240 soldater sendt videre til Ærø. Det skabte selvsagt en del problemer, for soldaterne opførte sig nu en gang ikke som øens faste beboere, og det gav konflikter. Begge parter klagede jævnligt til landfoged Carstens, som blot måtte videregive beklagelserne til Tranekær-greven. I juni kunne Carstens fortælle, at der var meget uro blandt soldaterne. En havde fået hugget to fingre af, medens en anden var stukket ihjel. Soldaterne havde en god appetit, så madrationerne var åbenbart ikke tilstrækkelige, hvis kritikken ellers står til troende. Men kendsgerningerne kunne tilsyneladende godt diskuteres, for den 9. juli kunne Carstens oplyse, at klagen over soldaternes forplejning var uberettiget. De spanske soldaters værter spiste i flere tilfælde selv vandgrød for at kunne servere kød og kødsuppe til gæsterne. Sagen var nok snarere, at den spanske appetit og madkultur var en anden end ærøboernes. De ville nemlig også have hvedebrød og kaffe.³⁵

Men de spanske soldater var ikke ene om at skabe problemer. De danske soldater, ja selv de udskrevne ærøboer, havde skam også deres vanskeligheder, når det gjaldt om at efterleve den militære disciplin. Det kunne ske, at folk i kystmilitsen blev fundet sovende på deres poster, og det kunne naturligvis ikke tolereres. Ahlefeldt Laurvig meddelte derfor kaptajn Hartwig, at folk, som sov i tjenesten, skulle sendes til Tranekær Slot, hvor generalmajoren ville sørge for at tildele de formastelige 25 prygl i fuld offentlighed. Pryglene skulle ikke eksekveres på Ærø, for straffen skulle ikke forbindes med Hartwig, mente lensgreven, og desuden ville den lange rejse virke afskrækkende på militsens folk.³⁶

I andre sammenhænge måtte kaptajn Hartwig dog selv tage affære. Det gjaldt blandt andet, da der skulle holdes forhør om, hvorvidt løjtnant Høbeler og hans kommando havde opfyldt deres pligter, da fjenden – altså englænderne – i juli måned havde været i land og stjålet får og lam.³⁷

Den 23. juli marcherede alle de spanske soldater mod Marstal for at tage videre til Langeland. Landfoged Carstens var lettet – men ikke ret længe. Den 5. august ankom der nemlig 80 franskmænd til øen. Årsagen var, at der havde været tumult i Roskilde den 31. juli mellem de spanske og franske soldater. De spanske soldater ville nemlig ikke aflægge troskabsed til Napoleons broder, Josef, og inden længe skød spanierne på de franske officerer. Det rygte var forbløffende hurtigt nået til Langeland, hvor øens 100 indkvarterede franske infanterister under oberst Gauthiers ledelse blev rådet til at tage til Ærø, inden en lille gnist risikerede at udløse store spektakler mellem Langelands spanske og franske tropper.

I første omgang blev forslaget blankt afvist af Gauthier. Hvad skulle det dog gøre godt for, spurgte den franske oberst. Men han lod sig overtale, da det blev fremhævet, at han ved at stille sig under spaniernes beskyttelse viste dem en stor tillid, som i sidste ende ville gavne hans egen sikkerhed. Og så gav han sig. Bortset fra nogle få mand på det nordlige Langeland sejlede de franske soldater fredag morgen den 5. august til Ærø, men opholdet blev til alles tilfredshed kun ganske kortvarigt. Mandag den 8. august om eftermiddagen tog de nemlig videre fra Søby mod Mommark for at gå til Flensborg.

Der var opbrud over alt. De spanske soldater gik med planer om at flygte ved hjælp af de engelske skibe, der lå ude i Langelandsbæltet, og panikken voksede hurtigt, da to kvinder søndag den 7. august om aftenen kom til Langeland og fortalte, at der i øjeblikket var 800 franskmænd på Ærø. Hvad kunne der dog ikke ske, hvis de pludselig kom til Langeland, syntes spanierne at tænke. Catalogna-regimentets major, De la Cuadra, vurderede, at tiden var inde til at kaste sig ud i et kupforsøg. Den franske oberst Gauthier var jo stadig på Langeland, og ham lod De la Cuadra arrestere om natten. De la Cuadra fortalte den franske oberst, at de spanske soldater ville vende hjem til deres eget land, men den tilspidsede situation lettede betydeligt, da Gauthier kunne afsløre, at der var kommet et nul for meget på de franske soldaters antal.

Situationen var også spændt på Ærø, men med omvendt fortegn, for her gik frygten på, om spanierne skulle finde på at komme til øen igen. Rygterne svirrede, og da tre spanske soldater kom sejlede til Marstal fra Langeland, blev de bange anelser skruet en tand i vejret. De tre spaniere kom nemlig med hver sit skarpladte gevær og havde hele deres øvrige oppakning med sig. Var de mon de første af en hel flok? Først strejfede de lidt rundt i Bondebyen lige nord for Marstal. Kaptajn

Hartwig sørgede for at få deres båd bragt til Marstal, og ikke længe efter lykkedes det at pågribe den ene spanske soldat, som ud over en sabel også havde alle tre ladte geværer på sig. Kaptajn Hartwig var usikker på situationen og fandt det derfor klogest at overgive fangen til de franske soldaters grenaderkaptajn, som straks lod ham sætte fast i rådhuset. Da de franske soldater næste eftermiddag forlod Ærø igen, efterlod de imidlertid deres fange på øen. Ham ønskede de ikke at have med på slæb, og så var spanieren atter blevet Hartwigs problem. De to andre soldater var stukket af, inden de blev pågrebet.

Situationen var uvis, og derfor lod Hartwig postere nogle flere soldater i Marstalområdet og langs strandene. Dagen efter kom to kanonbåde og fire bombarder-pramme under kommando af søløjtnanterne von Holstein og von Berg.³⁸

Det var i rette tid på rette sted, tænkte Hartwig givetvis i den spændte atmosfære, der hang over Ærø i de dage. Længe efter kunne han til sin og resten af øens lettelse konstatere, at hverken de spanske eller franske soldater nogensinde viste sig igen.

Men krigen var langt fra forbi. Heller ikke for ærøboerne.

Jagten CHRISTIANE OLRIKE, bygget i 1804, er et typisk eksempel på marstallernes skibe i første del af 1800-tallet.

Søfolkenes krig

Da en gruppe marstallere i februar 1808 anmodede landfoged Carstens om at sikre Ærø tilstrækkelige kornforsyninger, var det vigtigste argument, at fjenden når som helst kunne afskære Ærøs kommunikation med omverdenen.³⁹ Det var dog næppe ærøboerne, englænderne kunne have interesse i at ramme. Ærøboernes flåde – og især Marstals – var imidlertid en ganske anden sag, for den var ikke bare vigtig for den lokale samfundsøkonomi, men også en betydelig national aktør i varetransporten mellem Danmark og Norge.

Sejles skulle der, og sejlet blev der. Men fra tid til anden gik det naturligvis galt.

Den unge skipper Jørgen Hansen var ikke meget for at ligge stille hjemme i Marstal Havn. Han måtte af sted, og så måtte han bare tage med, at det kunne indebære en vis risiko. Ud for Langelands nordspids blev han standset af englænderne, og de kunne nok bruge hans jagt. De spurgte derfor, om han ville arbejde for dem, og Jørgen Hansen svarede ja og sejlede derefter i syv uger under engelsk flag og med engelsk besætning. Da englænderne havde standset skipper Hansen, var han på vej til Königsberg efter korn, og de penge han skulle have købt korn for, ville han naturligvis ikke så gerne af med. Problemet var bare, hvordan han kunne få dem ubemærket i land. En dag, da skibet lå ud for Korsør, fik han lov at gå i land med noget vasketøj. Men foruden vasketøjet lå også Hansens penge i sækken. Borgmesteren blev aflagt et besøg, og denne indvilgede i at gemme pengene, indtil Jørgen Hansen var færdig med at sejle for englænderne.

Patriotisk set var det naturligvis ingen heldig disposition, men økonomisk set var det. Som belønning for sin velvilje fik han nemlig fripas til uhindret sejlads. Sådan gik det nogen tid, indtil han var så uforsigtig at vise passet til toldvæsenet i Rudkøbing, og så måtte skipper Hansen rejse ind til København hos kong Frederik VI for at forklare sig. Snart var Jørgen Hansen på havet igen, men i Hanøbugten ved Karlshamn i Sverige blev han atter taget af englænderne, og jagten blev boret i sænk. Sammen med mange andre danskere blev han holdt som fange om bord på engelskmanden, der til sidst landsatte alle fangerne i Sølvesborg. Fangerne slog sig sammen og købte en båd, der kunne sejle dem hjem til Danmark, eller rettere sagt København, hvorfra de drog hver til sit.⁴⁰

Ditlev Frederik Grube, som senere blev købmand i Kongensgade og far til Marstals første skibsmægler, Herman Christian Grube, var en ung mand på 18 år, da krigen brød ud i efteråret 1807. Han sejlede med en Marstaljagt, og da skibet blev opbragt af englænderne, fik hele besætningen lov at sejle bort i en jolle, medens englænderne beholdt den unge Grube og jagten. Ditlev Frederik Grube blev ført til England, hvor han sad som fange i blokskibet IRRESISTIBLE i

Rochester. Det tog tre lange år, inden Grube atter fik sin frihed, men han spildte ikke tiden, for han brugte al sin fritid sammen med en styrmand fra Bornholm til at lære sig mest muligt om navigation. Resultatet blev en håndskreven bog med titlen *Navigation eller Styrmandskunsten, udregnet efter Hr. Professor Lous' Skatkammer, af Ditlev Fridrich Grube 1809*. Bogen kan den dag i dag ses på Marstal Søfartsmuseum. Efter tre års fangenskab blev Grube sat om bord på et engelsk transportskib, som sejlede tropper til Calcutta i Indien, og da krigen var forbi i 1814, sejlede Grube med et fragtskib fra London via Vestindien til Dragør.⁴¹

Titelbladet på Ditlev F. Grubes hjemmelavede navigationslærebog, som han skrev under sit engelske fangenskab.

I august 1810 var skipper Christen Jørgensen Boye på rejse fra Nakskov til Norge med 750 tønder byg, da hans skib blev opbragt af en engelsk fregat. Skibet blev ført til Newcastle, hvor ladningen blev udlosset, men skibet fik han lov at beholde. Han fik licens på, at han kunne sejle ballastet tilbage til Danmark, men da han nåede hjem, blev skibet paradoksalt nok beslaglagt af myndighederne.⁴²

Ærøskøbing havde på den tid også en handelsflåde af en vis størrelse, og skibene var i lighed med Marstals primært beskæftiget i Norgesfarten. Et af dem var jagten TRE ENIGE, der, som navnet kunne antyde, havde tre ejere, nemlig brødrene Rasmus, Niels og Lauritz Lauritzen Kock. Den 23-årige Lauritz Philip Lauritzen var skipper på TRE ENIGE, da skibet i sommeren 1810 afsejlede Nakskov med 900 tønder byg bestemt for Kristiansand. Skibet sejlede imidlertid ikke den lige vej, men tog først til Ærøskøbing og derefter til Fredericia. Den 26. juli var jagten på vej op langs den jyske østkyst, da besætningen observerede en engelsk fregat i nærheden af Stavshoved.

Mandskabet på den engelske fregat havde også øjnene med sig, og da TRE ENIGE nærmede sig, blev der sat en barkasse i vandet. Den var udrustet med en kanon og bemannet med en løjtnant og 10-12 mand, som bordede den ærøske jagt. Englænderne fandt ikke skibets påståede engelske rejsemål særlig troværdigt, og snart var styrmanden og den ene matros på vej til Anholt, hvor der allerede befandt sig 90 andre fanger i kirken. Tre uger senere blev fangerne flyttet til Hals, hvor de blev udvekslet med engelske fanger, og i begyndelsen af september var de to frigivne atter hjemme i Ærøskøbing igen.

Om bord på TRE ENIGE havde englænderne efterladt en kadet, der fik rollen som prisemester, og blev forsvarligt støttet af tre bevæbnede engelske matroser. Med denne nye besætning sejlede jagten til Yarmouth i England. Der mødte skipper Lauritzen en nordmand, som anbefalede at tage kontakt til en dansker, der var bosat i London. Danskeren hed Claus Wilhelm Hornemann og var medindehaver af firmaet *Roche & Hornemann* og præstesøn fra Marstal. At gå til ham var ikke noget dårligt råd, for Hornemann sørgede for juridisk assistance ved retssagen og skaffede ekstra mandskab til hjemrejsen. Da skibet forlod London den 21. november 1810, var ladningen endnu ikke solgt, men det blev den snart, og så kunne Hornemann få sin betaling for indsatsen.

Da både styrmanden og en matros ved opbringelsen i juli var blevet fjernet fra skibet, skulle skipper Lauritzen bruge et par mænd, inden han kunne forlade London i november måned. Dem fik han ved Hornemanns hjælp lov at vælge frit blandt fangerne i prisonen, og Lauritzen valgte naturligt nok et par sømænd fra Ærøskøbing, nemlig Hans Nielsen Mogensen, som havde været styrmand på CONCORDIA, og Rasmus Henriksen Kock, der havde været styrmand på HAABET,

begge af Ærøskøbing. Efter forskellige mindre forhindringer nåede TRE ENIGE hjem til Ærøskøbing lige inden jul 1810.

Men hvordan gik det egentlig til, at der sad to sømænd fra Ærøskøbing i et fangeskib på Themsen i London? Ja, for Hans Nielsen Mogensens vedkommende så var CONCORDIA blevet opbragt, da skibet sammen med endnu et Ærøskøbingskib og ti skibe fra Marstal var undervejs til Norge med korn fra Fyn. Det var dog ikke alene korn, men også krudt og munderingssager, jagten – efter given tilladelse – havde med til Norge. Krudtet skulle lastes i Frederica, hvorfra skibet sejlede den 27. oktober 1809. Da besætningen afventede ordre fra den norske provideringsadministration, lå skibet i Norsminde frem til den 6. december 1809, hvorefter turen gik til Frederikshavn og få dage senere mod Christiania – det nuværende Oslo – i Norge. Den 11. december kl. 10 fik CONCORDIAS besætning øje på en engelsk fregat med 34 kanoner og det ildevarslende navn NEMESIS. Midt på eftermiddagen satte engelskmanden en barkasse med 14 bevæbnede mænd i vandet. Inden længe var CONCORDIAS skipper og to matroser bragt om bord på fregatten, hvor matroserne blev, medens skipperen blev udvekslet med styrmand Mogensen. Efter 12 dage blev matroserne sat i land ved Göteborg og senere frigivet ved den danske konsuls hjælp. Mogensen, derimod, måtte pænt blive om bord på NEMESIS, som den 10. januar 1810 nåede Yarmouth, hvor skibet gik på grund. Efter anbringelse på flere forskellige skibe blev han i midten af februar bragt om bord på et af fangeskibene på Themsen. Jagten CONCORDIA kom aldrig igen til Ærøskøbing, men blev kondemneret i Norge.

Den anden fange fra Ærøskøbing, Rasmus Henriksen Kock, havde været styrmand på HAABET, og her var historien den samme: en last korn – denne gang fra Faaborg – skulle sejles til Norge, men den 12. december 1809 blev skibet opbragt af den engelske fregat NEMESIS. Matroserne fik lov at blive om bord på HAABET, som derefter kom under en engelsk kadets ledelse, og få timer senere strandede på den norske kyst. En engelsk matros døde under strandingen, men de ærøske matroser kom velbeholdne i land. I mellemtiden var HAABETS skipper Lauritz Jensen Brandt og styrmand Kock blevet anbragt i NEMESIS, hvor de altså blandt andre mødte styrmand Mogensen fra CONCORDIA.

Skipper Brandt blev sandsynligvis frigivet sidst på året 1812, hvorimod styrmand Kock var heldigere, da han og CONCORDIAS styrmand Mogensen blev udvalgt af skipperen på TRE ENIGE i november 1810.⁴³

Ærøs søfolk var ikke ene om at blive ramt af krigen. De delte skæbne med mange andre. Koloniskibene, der var hjemmehørende i de danske kolonier Trankebar og Serampore i Indien, var

eksempelvis ikke længe om at forsvinde, da efterretningerne om krigsudbruddet nåede frem. På Hughli lå der imidlertid 14 skibe under dansk flag, og de blev alle opbragt ved koloniens besættelse den 28. januar 1808. Søfolkene blev krigsfanger, men den engelske generalguvernør havde brug for søfolk, så der blev lokket med frigivelse mod at tage hyre på engelske skibe. Man kunne også slippe for indespærring, hvis man kunne godtgøre, at man havde arbejde i Indien samt kone og børn dér.

Ærøboernes eksempel viser, at samme gode vilkår ikke gjaldt for søfolk i europæisk fart. Her var valget klokkeklart: enten måtte man sejle under britisk flag eller sidde indespærret i prisonskibene, og det kostede naturligvis dyrt – både for den indespærrede sømand, men så sandelig også for den familie, der sad tilbage i uvished om sømandens skæbne. Danmark, Norge og hertugdømmerne leverede omkring syv tusind krigsfanger til de engelske fængsler, som i langt de fleste tilfælde var udrangerede lineskibe på Themsen og ved Plymouth. En opgørelse for 1809 viser, at det eksakte tal på krigsfangerne fra det danske monarki var 3.547, men antallet svingede uafbrudt, da der hele tiden var dødsfald, nyankomne og udvekslinger med engelske søfolk. Efterhånden som alle de større danske skibe forsvandt, faldt også antallet af potentielle krigsfanger, og i 1813 var antallet af tilfangetagne dansk-norske søfolk faldet til 1.825.

Jagten KIRSTINE ELINE af Marstal, bygget i 1800.

Det hører med til historien, at danskerne selvfølgelig også tog krigsfanger. Det skete for eksempel på Romsø, hvor briterne i maj 1809 var gået i land for at skaffe brændsel og vaske tøj. De danske soldater overraskede englænderne, som følte sig i sikkerhed på øen. 93 blev taget til fange, men to nordmænd blev straks frigivet. Resten blev udvekslet med danske fanger i juni 1809.⁴⁴

Krigen gav ikke kun vanskeligheder. Det gav nemlig også nye muligheder for de eventyrlystne, som derved kunne yde en patriotisk indsats samtidig med, at de i mange tilfælde også kunne opnå gode indtægter. Sagen var nemlig, at kongen tillod kapervirksomhed mod englænderne, og det fristede selvfølgelig nogle, medens andre holdt sig for gode til denne primitive beskæftigelse. Ikke mindst de store københavnske kompagnier med engelske handelsforbindelser holdt sig klogelig fra denne særlige krigsvirksomhed, men andre slog omgående til, og ikke mindst i København og i Helsingør blev der udrustet en del skibe til kaperfart. Købmændene i Aalborg holdt sig heller ikke tilbage, men ingen ærøbo – hverken fra Ærøskøbing eller Marstal – løste kaperbrev. Og dog, for der var en enkelt, der lod sig lokke, nemlig marstalleren Claus Rasmussen Fabricius, som i 1813 fik bevilling til at udruste sin jagt PRØVEN som kaperskib. Men det skal retfærdigvis nævnes, at han på det tidspunkt allerede i flere år havde boet på Samsø, og ingen kan jo vide, hvilke uheldige påvirkninger han havde været udsat for dér.⁴⁵

Franskmændene drev også kapervirksomhed, og selv om Danmark var i krig på Napoleons side, kappede franskmændene ikke desto mindre flere danske skibe og mindst eet fra Marstal. Napoleon var jo mest optaget af, at franske skibe havde det godt, og så kunne det være ligegyldigt med alle de andre – altså også de allierede landes skibe.⁴⁶

Batterianlæg og eksercerpladser

Københavnerne havde prøvet et alvorligt bombardement. Marstallerne havde været udsat for et lille et, og på Fanø kunne det snart være gået på samme måde, hvis ikke fannikerne havde handlet hurtigt og klogt, da en britisk fregat den 28. juni 1809 krydsede op mod Sønderho sydfra. Seks barkasser blev sat i vandet, og snart var søfolkene ved at ro ind til Sønderho for at stjæle byens skibe. På Kræmmerbjerget ved indsejlingen til Sønderho lå der et batteri, og næstkommanderende, skipper Peder Thomsen, sov ikke på sin post. Da han så de britiske barkasser nærme sig i midsommernatten, skar han resolut en sølvknap af sin frakke og lagde den i kanonløbet sammen med kuglen. Så var der nemlig garanti for en fuldtræffer, mente man, og Admiralitetet havde for nylig givet ordre om at spare på ammunitionen. Kuglen ramte, hvor den skulle, nemlig den ledende barkasse, hvorefter fjenden atter trak følehornene til sig.⁴⁷

Læren af denne historie er, at forsvarsanlæggene var af stor betydning. Den samme konklusion var man også nået frem til på Ærø, hvor der allerede i marts 1808 blev taget fat på at etablere et batterianlæg ved Graasten og Trappeskov. Arbejdet gik imidlertid meget hurtigt i stå, og kun en uge efter arbejdets påbegyndelse var alle planer om mandskabs- og redskabsbehov lagt væk for en tid. Et halvt år senere blev der atter gjort nogle forsøg, men også denne gang blev det ved snakken, så først i marts 1809 blev der for alvor taget hånd om sagen. På det tidspunkt ankom ingeniørløjtnant Beichmann nemlig til Ærø og tog sig af batteriernes etablering og senere nedlæggelse. Det krævede mange folk at etablere et batterianlæg. Der skulle graves ud, rejses palisader og transporteres kanoner, men allerede i juni 1812 blev Ærøs militære ledelse klar over, at de to batterier ikke var nødvendige eller hensigtsmæssige, så de blev atter demonteret.

I stedet blev der opført et vestligt og et østligt batterianlæg. Det vestlige blev anlagt på Næbbet ved Skjoldnæs, og med den placering var det ikke bare Ærø, men også skibsfarten i Korshavn Gab på Avernakø, der blev beskyttet. Kanonerne fra batterianlæggene på Graasten og Trappeskov skulle naturligvis genbruges, og allerede i februar 1812 blev der givet ordre om at stille blokvogne og slæder til rådighed for transporten af det tunge materiel. Beichmann, der i mellemtiden var blevet forflyttet til Nyborg og forfremmet til kaptajn, var tilsynsførende på byggeriet, medens det daglige arbejde blev varetaget af artilleriløjtnant Bechmann. Den tunge jordtransport var pålagt bønderne. Ikke de østligste, men fra Midt- og Vestærø. I august stod batteriets front klar, men bagfra kunne anlægget angribes, og det bekymrede Beichmann. Den 11. december 1812 blev arbejdet beordret standset og først den 2. oktober 1813 stod batteriet omsider færdigt. I betragtning af at krigen endte i april 1814, var funktionstiden mildest talt kort, og i sommeren 1814 blev der holdt auktion over de overflødige sager fra batteriet.

I Marstal var der på samme tid store overvejelser om et østligt batteris placering. Flere muligheder blev overvejet, deriblandt Eriks Hale, som imidlertid blev forkastet af kaptajn Prangen under et besøg i foråret 1812. Det var for dyrt og krævede for mange folk. Nord for Marstal kunne der til gengæld forholdsvis nemt etableres et batteri, og arbejdet blev beordret igangsat samtidig med anlægget på Næbbet i februar 1812. Men som i andre tidligere tilfælde gik også dette byggeri ret hurtigt i stå, og først den 30. oktober 1813 kunne arbejdet meldes færdigt. Der var imidlertid ikke tale om et rigtigt batterianlæg, men derimod blot om et såkaldt epaulement, det vil sige et brystværn af opkastet jord til dækning mod beskydning fra siden.

Krigen var altså næsten omme, da epaulemetet stod færdigt, og kun få måneder senere kunne man begynde demonteringen. Alligevel har området i folkemunde stadig betegnelsen ”Batterierne” den dag i dag.⁴⁸

Skulle ærøboerne have ventet på beskyttelse fra batterianlæggene, havde det været småt med trygheden i krigsårene. Men sådan gik det heller ikke. Tværtimod blev der udfoldet mange bestræbelser på at tilfredsstille de lokalt stationerede troppers behov. Til det formål blev der i Marstal stillet en eksercerplads til rådighed for byens detachment af Grenaderkompagniet Fyn. Uden for Olde blev der anvist en tilsvarende plads, som artilleriet af detachmentet af Fynske Regiments lette dragoner benyttede sammen med det detachment af Grenaderkompagniet Fyn, som lå i Store Rise, Olde og Stokkeby. Det gamle grenaderkompagni benyttede også eksercerpladsen fra tid til anden. Det femte kompagni af Den langelandske Infanteribataljon benyttede en eksercerplads ved Leby.⁴⁹

Området ved Batterierne i en fredelig eftertid i året 1922, da der var stor aktivitet på H. C. Christensens Værft, som ses forrest i billedet. Man ved ikke præcist, hvor batteriet lå, men betegnelsen har hængt ved lokaliteten frem til i dag.

Fredens konsekvenser

Krigsårene kostede Danmark mange penge, men når kapervirksomhed kastede store formuer af sig, blev pengemængden forøget, og priserne steg. De militære udgifter var kolossale, og selv om skattetrykket voksede, kunne det alligevel ikke dække de statslige udgifter. I 1810 indførte regeringen derfor en progressiv indkomstbeskatning, men lokaladministrationen var slet ikke indrettet til at honorere de krav, en sådan skatteform krævede, og systemet blev derfor hurtigt opgivet. Når nu ikke skatterne kunne dække udgifterne, kunne man vel prøve med en forøgelse af pengemængden, tænkte regeringen, og snart blev det danske samfund oversvømmet af penge, der ganske enkelt ikke kunne holde, hvad de lovede. Sedlernes værdi i forhold til sølvværdien faldt dramatisk, og omkring nytår 1813 var der ingen vej uden om et politisk indgreb. Den 5. januar 1813 kom forordningen om forandring i pengevæsenet. Dermed blev der sat loft over pengemængden, som ikke måtte overstige 46 millioner rigsdaler. Af disse penge skulle de 24 millioner bruges til at indløse de 144 millioner gamle rigsdaler til vekselkursen 1:6. Staten havde åbent erkendt, at den ikke var i stand til at svare sine forpligtelser, og derfor er pengereformen gået over i historien som statsbankerotten.

Forordningen blev ikke godt modtaget. Tilliden til de nye penge var minimal, og finansminister Ernst Schimmelmann blev afskediget. Krigssituationen fik naturligvis ikke tingene til at glide lettere, så det var på alle måder en svær tid.⁵⁰

Under krigen var Frederik VI nogle gange ved at skifte side, men han gjorde det ikke. Frygten for svenskerne var stærkt medvirkende til kongens tilbageholdenhed, men i december 1813 stod det klart, at Danmark havde holdt på den forkerte hest og uundgåeligt ville lide nederlag. Svenskerne havde stor appetit på dansk territorium, og den 3. december 1813 sammenkaldte Frederik VI til statsråd for at drøfte, hvordan man kunne tilfredsstille de svenske krav. Håbet var, at afståelsen af Trondhjem Stift var tilstrækkeligt, men den svenske tronfølger Karl Johan – den tidligere fyrste af Ponte-Corvo, Bernadotte – var urokkelig: Sverige skulle have hele Norge.

Og sådan gik det. Ved freden i Kiel den 15. januar 1814 måtte Frederik VI gå med til at afstå hele Norge til Sverige, der som en lille kompensation til gengæld afstod Svensk Pommern og Rügen. Færøerne, Island og Grønland forblev til gengæld i det danske monarki, da svenskerne alene havde forlangt fastlands-Norge. Englænderne krævede, at Danmark i det afsluttende opgør skulle gå mod sin tidligere franske forbundsfælle. Desuden beholdt englænderne Helgoland, men de oversøiske kolonier blev afleveret til Danmark. Efter freden i Kiel fulgte fredsftaler med Rusland og Preussen, men i praksis var krigen slut.

Helt det samme kan man dog ikke sige om Norge. I de sidste måneder af krigen havde Danmark naturligvis interesseret sig stærkt for, hvordan Norge kunne sikres for monarkiet. Den danske tronfølger Christian Frederik – den senere Christian VIII – blev derfor sendt til Norge som statholder i slutningen af 1813. Han vandt hurtigt nordmændenes sympati, og da Kielerfredens tunge vilkår blev kendt i Norge, var han snart i fuld gang med at udråbe Norge til et selvstændigt land med ham selv som konge. Der blev samlet en stormandsforsamling på Eidsvoll i april, og den 17. maj 1814 fik Norge en fri forfatning med Christian Frederik som landets konstitutionelle monark. Den svenske tronfølger – Bernadotte eller Karl Johan – var imidlertid ikke til sinds at lade det store svenske krigsbytte glide af hænde, så da forhandlinger mellem Norge og Sverige havde vist sig nyttesløse, gik han i krig, og i løbet af et par måneder blev der indgået en våbenstilstand, som den 7. november 1814 gjorde svenskekongen til ny norsk regent.⁵¹

Krigen var forbi, men det vigtigste af alt – at redde Norge – var slået fejl. Til gengæld var handelsflåden nogenlunde intakt, men den lokale udvikling havde været meget varieret. Den farlige kornhandel på Norge havde kostet dyrt i Fanøs handelsflåde, og svendborgenserne havde mistet en trediedel af flåden. I hertugdømmet Slesvig havde Sønderborg lidt en lignende tilbagegang. Hårdest ramt af alle var dog København, som ved udgangen af 1811 måtte se handelsflåden reduceret til kun en trediedel. Men nogle byer havde klaret skærene. Faaborgflåden var ved krigens slutning faktisk lidt større end ved begyndelsen, og det samme gjaldt næsten også i Marstal, hvor der i 1804 var 129 fartøjer og i 1815 – efter to års fred - 132. Der var altså stadig skibe, men skibene var blevet mindre. Uanset hvordan man end vender og drejer sagen, så var udviklingen sat tilbage. For københavnernes var gennemsnitsstørrelsen nået tilbage til tiden omkring 1750.⁵²

Der var altså meget, der skulle accepteres og lige så meget, der skulle rettes op på.

På det storpolitiske niveau skulle kejser Napoleon til at vænne sig til en betragteligt mere ydmyg position efter en årrække som Europas stærke mand. Hans magt kulminerede i 1810, men samtidig var fastlandsspærringen, der skulle holde englænderne ude fra det europæiske kontinent, ved at vende sig mod Napoleon selv, idet englænderne etablerede en mod-blokade, som ramte den franske middelklasse og håndværkerne hårdt. En af Napoleons støtter i bestræbelserne på at holde englænderne ude var Rusland, men ikke desto mindre var det netop Rusland, Napoleon vendte sig imod, da han så sig om efter et nyt krigsmål. I juni 1812 gik en styrke på ikke mindre end 600.000 mand mod Rusland. Det franske felttog blev fældet af zarens soldater, der blev godt hjulpet af den russiske vinter, og kun 30.000 soldater fra Napoleons hær vendte hjem til deres respektive hjemlande. Den militære katastrofe var åbenbar, men Napoleon skyndte sig hjem til Paris for at

rejse en ny hær. Han ville øge det franske rige, men det ville hans gamle fæller i Østrig og Preussen ikke være med til. De forlod ham og sluttede sig til zarens og englændernes parti. Alliancen holdt, og den 4. april 1814 abdicerede Napoleon. Som et lille plaster på såret fik han øen Elba tildelt af de allierede lande. Der kunne han have sin egen lille stat, beholde sin titel og tilmed få en stor årlig betaling fra Frankrig. Det franske monarki blev genrejst, men den nye franske konge, Ludvig XVIII, havde slet ikke den aura, der havde stået om Napoleon, og i februar 1815 lykkedes det Napoleon at flygte fra Elba og gå mod Paris med en stadig større hær af franske militære støtter. Kongen flygtede, og Napoleon tog kommandoen. Men alle de omgivende lande var jo stadig forenet i modstanden mod hans regime, så den 18. juni 1815 – efter 100 dage ved magten – blev hans styrker knust ved Waterloo, hvorefter Napoleon blev sat forsvarligt fast bag lås og slå på klippeøen Sankt Helena. Der kunne han så frem til sin død i 1821 sidde og skrive erindringer, der fastholdt hans forståelse af sig selv som Europas befrier. Men det hjalp ham ingenting. Napoleon var en færdig mand.⁵³

Som en direkte følge af Napoleons abdikation i april 1814 blev der indgået en fredsaftale i form af Parisertraktaten af 30. maj 1814 mellem de krigsførende lande. Men der var ikke desto mindre brug for at rette op på den europæiske magtbalance og helst på en sådan måde, at det kunne forhindre nye krige og konflikter. Midlet blev den såkaldte Wienerkongres, hvor repræsentanter for Europas fyrstehuse mødtes til forhandlinger om det fremtidige Europa. Ikke som fjender, for freden var jo sluttet, men som venner, der skulle sikre freden.

Frankrig var blevet godt behandlet i betragtning af landets rolle i den netop overståede krig. Grænserne blev ført tilbage til 1792 og Frankrig kunne dermed stadig regnes som en af Europas stormagter i selskab med England, Østrig, Preussen og Rusland, og det var meget vigtigt. Ligevægt og balance var nemlig nøgleordene på Wienerkongressen, hvorimod hensyn til nationale forhold var uden interesse. Nationalismen var imidlertid ikke sådan at holde ude. Den var en del af virkeligheden, selv om den endnu ikke var nået ind til de gamle konservative mænd i mødelokalerne. Derfor blev det da også nationalismens opblomstring og kulmination i midten af 1800-tallet, der skulle indvarsle den ny tid, som Wienerkongressen ikke havde øje for i vinteren 1814-1815.⁵⁴

Danske kong Frederik VI var ikke inviteret med til Wienerkongressen, men han kom alligevel. Der var nemlig en del løse ender, som trængte til en afklaring efter den nyligt indgåede fred i Kiel. Den svenske tronfølger mente, at Danmark havde brudt fredsaftalen i forbindelse med nordmændenes uafhængighedserklæring under ledelse af den danske kronprins Christian Frederik.

Svenskerne havde reageret ved ikke at afgive de nordtyske områder, som Danmark skulle have til erstatning for det tabte Norge. Russerne havde ikke ratificeret fredsftalen og havde stadig tropper i Holsten, som Napoleon havde inkorporeret i Danmark, så det handlede i virkeligheden om, hvorvidt der i fremtiden overhovedet ville eksistere et Danmark!

Det lykkedes at få en aftale i stand med russerne, og de lovede svenske områder i Nordtyskland kom også til Danmark. Forhandlingerne, som i øvrigt først faldt på plads, da Frederik VI var taget hjem igen, endte med, at Danmark skulle afgive de svenske besiddelser til Preussen, som så til gengæld overdrog det lille hertugdømme Lauenburg og en sum penge til Danmark.

Holsten, som i 1806 var lagt til Danmark, blev i 1815 indlemmet i Det tyske Forbund og dermed fjernet som en del af Danmark. Det skulle siden hen bidrage til de alvorlige problemer i forholdet mellem Danmark og hertugdømmerne, men i 1815 var reaktionerne få og små.⁵⁵

På det økonomiske niveau måtte søfartsnationen Danmark og hertugdømmerne indstille sig på, at gamle dages førsteret til Norgeshandelen var en saga blot. Den automatik, der havde præget denne fart igennem mangfoldige år blev nu afløst af et frit marked med en hård konkurrence, der fik fragtraterne til at styrtdykke og med en afsætningskrise som resultat. Men Norgesfarten forblev trods alt de danske skibes hovedbeskæftigelse.⁵⁶

Ærøboernes og især marstallernes skibsfart efter 1814 var en fortsættelse af 1700-tallets søfart. Den store flåde og det begrænsede opland tvang skibene til at finde opgaverne udenøs. Stykgods fra især Lybæk og andre nordtyske havne udgjorde en voksende del af transportopgaverne efter 1814, men kornhandelen forblev hovedopgaven. Ikke fra Norge, men derimod nok så meget mellem danske og kornudførende nordtyske havne. Der blev også sejlet en hel del korn fra de danske øer til hertugdømmerne. Det foregik primært i små jagter på under 10 læster, men konkurrencen fra mange sydfynske pladser var stor. De lidt større skibe fik aldrig Københavnsfarten med korn fra Østersøen op på tidligere tiders niveau, og den hårde konkurrence på Norgesfarten ramte selvfølgelig også ærøboerne. Resultatet blev naturligvis, at skibene måtte søge stadig længere væk for at tjene til livets ophold. Marstallerne gik længere op i Østersøen og anløb ofte engelske havne, men også Holland blev en del af Marstalskibenes arbejdsområde, om end aldrig i samme målestok som England, da det ofte kneb med laster til hjemturen.⁵⁷

En lille brik i et stort spil

Napoleonskrigen var forbi, og livet måtte gå videre og gjorde det. Da begivenhederne var kommet lidt på afstand, har eftertanken givetvis meldt sig hos en og anden. Hvad havde krigen betydet for det dansk-norske monarki og hertugdømmerne, som Ærø var en del af?

Svaret står lysende klart: Norge var tabt for altid, og det var ikke alene et territorielt nederlag, men i høj grad også et økonomisk og udviklingsmæssigt, idet kongerigets vigtige søfartserhverv derved mistede kornfarten på Norge. Tidligere tiders lukrative Norgesfart var ikke længere nogen selvfølge, og det kostede dyrt for alle monarkiets søfartsbyer. I næste instans betød det, at genopbygningen af en ny og tidssvarende handelsflåde om ikke blev sat i stå, så dog blev vanskeliggjort af begrænsede økonomiske midler.

En væsentlig del af monarkiets søfart havde ærøsk udgangspunkt, og det var først og fremmest i kraft af søfarten, at øen blev ramt af krigsbegivenhederne. Det var søfolkene, der måtte betale med frihedsberøvelse og konstant risiko på det hav, hele den ærøske og ikke mindst den marstalske samfundsøkonomi hvilede på. Og det var søfartserhvervet, der måtte klare sig bedst muligt, da krigen var forbi, og fragtraterne faldt.

Og så til sidst: hvorfor angreb englænderne Marstal i 1808?

Kildematerialet giver som udgangspunkt ikke noget direkte svar. Englændernes forsøg på at ramme Marstals betydelige flåde slog fejl, men bombardementets beskedne omfang tyder ikke på, at angrebet var et led i en større militærstrategisk plan. I lyset af englændernes generelle interesse for at dæmme op for danske handelsskibes virksomhed er der imidlertid ingen tvivl om, at det først og fremmest var flåden, og ikke Marstal, der havde englændernes opmærksomhed. Det var nemlig søfarten, der bandt Danmark, Norge og hertugdømmerne sammen, og uden den var søfartsnationen Danmark truet på livet. Det var med andre ord monarkiets livsnerve, der stod for skud, da englænderne bombarderede Marstal lørdag den 9. april 1808!

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Rigsarkivet:

0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808.

0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A3. Indkomne skrivelser vedr. spaniere 1808.

0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809.

0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. V2. Diverse materiale. Skrivelser vedrørende batterianlæg på Langeland og Ærø 1808-1813.

Litteratur

De i noterne benyttede forkortelser er anført i parentes efter titlerne.

Bjørn, Claus: *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. Bind 10. Fra reaktion til grundlov. 1800-1850*, København 1990. (Bjørn, 1990)

Den store danske Encyklopædi, København 1994-2006.

Feldbæk, Ole: *Dansk søfarts historie bind 3. 1720-1814. Storhandelens tid*, København 1997. (Feldbæk, 1997)

Feldbæk, Ole og Justesen, Ole: *Kolonierne i Asien og Afrika. Danmarks Historie*, København 1980. (Feldbæk og Justesen, 1980)

Henningsen, Peter: "Ekspeditionen til København. Historien om et bombardement og en præventiv krig"; i: Peter Henningsen (red.): *København 1807. Belejring og bombardement*, København 2007, s. 6-51. (Henningsen, 2007)

Henriksen, K. K.: "Batterierne"; i: *Ærøboen* nr. 4, 1994, s. 4-8. (Henriksen, 1994)

Henriksen, K. K.: "Han sad i prisonen i lange år"; i: *Ærøboen* nr. 2, 1992, s. 3-4 og *Ærøboen* nr. 3, 1992, s. 1-3. (Henriksen, 1992)

Høy, C. T.: *Træk af Marstals Historie i Skildringer og Billeder*, Nyborg 1913. (Høy, 1913)

Jensen, Mogens Kragsig: "Med 'Conduite, Raskhed og Orden' – det Fynske ridende Jægerkorps og episoden på Romsø i 1809"; i: Lars Bisgaard m.fl. (red.): *Krig fra først til sidst. Festskrift til Knud J. V. Jespersen*, Odense 2006, s. 223-233. (Jensen, 2006)

Jespersen, Knud J. V.: *Stat og nation. Det europæiske Hus bind. 4*, København 1991. (Jespersen, 1991)

Kroman, E.: *Marstals Søfart indtil 1925*, København 1928/Marstal 2001. (Kroman, 1928/2001)

Lambert, Andrew: "Fra Trafalgar til København. Udviklingen af den britiske strategi"; i: Glenthøj, Rasmus og Rasmussen, Jens Rahbek (red.): *Det venskabelige bombardement. København 1807 som historisk begivenhed og national myte*, København 2007, s. 73-95. (Lambert, 2007)

McKay, John P., Hill, Bennett D. og Buckler, John: *A History of Western Society*, 4. udg., Boston 1991. (McKay, Hill og Buckler, 1991)

Munch-Petersen, Thomas: "Den præventive krigs politik – en ny fortolkning af det britiske angreb på Danmark 1807"; i: Glenthøj, Rasmus og Rasmussen, Jens Rahbek (red.): *Det venskabelige bombardement. København 1807 som historisk begivenhed og national myte*, København 2007, s. 97-109. (Munch-Petersen, 2007(B))

Munch-Petersen, Thomas: *København i flammer. Hvordan England bombarderede København og rannede den danske flåde i 1807*, København 2007. (Munch-Petersen, 2007(A))

Møller, Anders Monrad: *Dansk søfarts historie bind 4. 1814-1870. Med korn og kul*, København 1998. (Møller, 1998)

Noter og henvisninger

- ¹ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 185: Ahlefeldt Laurvigs rapport til kongen, dat. den 9. april 1808.
- ² Feldbæk, 1997, s. 64. *Den store danske Encyklopædi* under ordet "Amerikanske Revolution".
- ³ Kroman, 1928/2001, s. 64ff.
- ⁴ McKay, Hill og Buckler, 1991, s. 681-685.
- ⁵ Feldbæk, 1997, s. 193. Om fastlandsspærringen se: *Den store danske Encyklopædi* under ordet "kontinentalsystemet".
- ⁶ Tilsit hedder i dag Sovetsk og ligger tæt på Litauens sydvestlige grænse, nordøst for Kaliningrad.
- ⁷ Munch-Petersen, 2007(A), s. 33-44.
- ⁸ Munch-Petersen, 2007(A), s. 49-53. Henningsen, 2007, s. 14-17.
- ⁹ Henningsen, 2007, s. 10-14; 17-25; 39f. Lambert, 2007, s. 92. Feldbæk, 1997, s. 194f.
- ¹⁰ Feldbæk, 1997, s. 193.
- ¹¹ Munch-Petersen, 2007(B), s. 108f.
- ¹² Feldbæk, 1997, s. 195.
- ¹³ Feldbæk, 1997, s. 196-199. Feldbæk og Justesen, 1980, s. 254f.
- ¹⁴ Feldbæk, 1997, s. 197ff.
- ¹⁵ Kroman 1928/2001, s. 88.
- ¹⁶ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: Landfoged Carstens pro memoria, dat. 1. september 1807 og listen over kystmilitsen på Ærø, dat. 31. august 1807. Endvidere J. Krabbes rapport til Ahlefeldt Laurvig om begivenhederne natten til den 1. september 1808, dat. 1. september 1807.
- ¹⁷ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: Pro Memoria af Carstens, dat. 8. september 1807. Rapport af J. Krabbe, Bregninge, dat. 9. oktober 1807 og 19. oktober 1807.
- ¹⁸ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: E. W. Martensens brev til lensgreve Ahlefeldt Laurvig, dat. 2. januar 1808.
- ¹⁹ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 123ff: Carstens brev til Ahlefeldt Laurvig, dat. 3. januar 1808.
- ²⁰ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 126f: Ahlefeldt Laurvig til kongen og kronprisen, dat. 7. januar 1808.
- ²¹ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 142f: Ahlefeldt Laurvig til amtsforvalter Hennings, dat. 6. februar 1808.
- ²² Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 144f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 6. februar 1808.
- ²³ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: otte marstalleres pro memoria til Carstens, dat. 21. februar 1808 samt Carstens pro memoria til Ahlefeldt Laurvig, dat. 23. februar 1808. C1. Kopibog 1801-1809, s. 155f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 23. februar 1808; s. 156f: Ahlefeldt Laurvig til kaptajn von Schepele, dat. 23. februar 1808; s. 157f: Ahlefeldt Laurvig til kongen, dat. 26. februar 1808; s. 158f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 28. februar 1808.
- ²⁴ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: Carstens til Ahlefeldt Laurvig, dat. 24. februar 1808.
- ²⁵ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 158: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 26. februar 1808; s. 158f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 28. februar 1808; s. 163: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 11. marts 1808.
- ²⁶ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809, s. 177: Ahlefeldt Laurvig to breve til amtsforvalter Hennings, begge dat. 25. marts 1808; s. 177f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. 28. marts 1808.
- ²⁷ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: hovedkvarteret i København til Ahlefeldt Laurvig, dat. 14. marts 1808, nr. 75 (samt bilag til brevet, dat. 7. marts 1808).
- ²⁸ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: hr. Langelands specifikation over auksiliærkompagniets våbenbeholdning, dat. 24. marts 1808 og 28. marts 1808. Desuden fem attester på soldater, der var uegnet til tjeneste, dat. 25. og 26. marts 1808. C1. Kopibog 1801-1809, s. 177: Ahlefeldt Laurvig til Hennings, dat. 25. marts 1808. Høy, 1913, s. 202.

- ²⁹ *Den store danske Encyklopædi* under ordene ”Peter Willemoes” og ”Sjællands Odde, slaget ved”. Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A3. Indkomne skrivelser vedr. spaniere 1808: Carstens til Ahlefeldt Laurvig, dat. 6. januar 1808.
- ³⁰ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 185: Ahlefeldt Laurvigs rapport til kongen, dat. den 9. april 1808. Kroman 1928/2001, s. 88f. Høy, 1913, s. 199ff. Feldbæk, 1997, s. 202.
- ³¹ Høy, 1913, s. 199. Kroman, 1928/2001, s. 89.
- ³² Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 187-191: to rapporter af Ahlefeldt Laurvig, dat. hhv. den 11. og 17. april 1808.
- ³³ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809. s. 199ff: Ahlefeldt Laurvig til von Schepeleern, dat. den 19. april 1808 og Ahlefeldt Laurvigs rapport, dat. den 20. april 1808.
- ³⁴ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 217f: Ahlefeldt Laurvig til Carstens, dat. den 20. maj 1808.
- ³⁵ Høy, 1913, s. 202f. Kroman, 1928/2001, s. 89. Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A3. Indkomne skrivelser vedr. spaniere 1808: nr. 41: Det kgl. Feltkommissariat til Ahlefeldt Laurvig, dat. den 27. juni 1808.
- ³⁶ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 232: Ahlefeldt Laurvig til Hartwig, dat. den 11. juni 1808.
- ³⁷ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. C1. Kopibog 1801-1809 s. 250f: Ahlefeldt Laurvig til Hartwig, dat. den 15. juli 1808 og til Carstens, dat. den 15. juli 1808.
- ³⁸ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A3. Indkomne skrivelser vedr. spaniere 1808: Hartwigs pro memoria til oberst og kammerherre von Juel på Valdemar Slot, dat. den 10. august 1808. Høy, 1913, s. 203f.
- ³⁹ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. A2. A. Indkomne skrivelser 1807-1808: otte marstalleres pro memoria til Carstens, dat. 21. februar 1808.
- ⁴⁰ Høy, 1913, s. 200. Kroman, 1928/2001, s. 91.
- ⁴¹ Høy, 1913, s. 200f. Kroman, 1928/2001, s. 89f.
- ⁴² Kroman, 1928/2001, s. 90f.
- ⁴³ Henriksen, 1992, nr. 2, s. 3f og nr. 3, s. 1ff.
- ⁴⁴ Jensen, 2006, s. 226-230.
- ⁴⁵ Feldbæk, 1997, s. 199f; 205. Kroman, 1928/2001, s. 89. Kapervirksomheden har blandt andet Boris Koll skrevet en levende beretning om i: *Kaperkaptajn Jens Lind – manden bag myten*, 2000.
- ⁴⁶ Kroman 1928/2001, s. 91f.
- ⁴⁷ Feldbæk, 1997, s. 209.
- ⁴⁸ Henriksen, 1994, s. 4-8.
- ⁴⁹ Rigsarkivet. 0201-007. Generalkommissariatskollegiet. Generalkommandoen over Langeland og Ærø. V2. Diverse materiale. Skrivelser vedrørende batterianlæg på Langeland og Ærø 1808-1813: læg IV. Eksercer- og lejrpladser 1809, Hartwig til Ahlefeldt Laurvig, dat. 16. november 1809.
- ⁵⁰ Bjørn, 1990, s. 113-117.
- ⁵¹ Bjørn, 1990, s. 118-122. Feldbæk, 1997, s. 211.
- ⁵² Feldbæk, 1997, s. 211ff.
- ⁵³ McKay, Hill og Buckler, 1991, s. 686ff.
- ⁵⁴ Jespersen, 1991, s. 272-280.
- ⁵⁵ Bjørn, 1990, s. 122ff.
- ⁵⁶ Møller, 1998, s. 21.
- ⁵⁷ Kroman, 1928/2001, s. 93-98.